

تحلیل تجربی تعارض نقش در روحانیون جوان میان نقش دینی و اقتضائات اخلاق اجتماعی

۱. مهدی رضازاده: گروه فقه اقتصادی، دانشگاه امام صادق، تهران، ایران

۲. لیلا کرمی: گروه حقوق خانواده، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

۳. مجتبی صدیقی‌نیا: گروه فلسفه سیاسی اسلامی، دانشگاه امام صادق، تهران، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: l.karami89@gmail.com

چکیده

هدف این پژوهش، تحلیل تجربی تعارض نقش در روحانیون جوان میان الزامات نقش دینی و اقتضائات اخلاق اجتماعی در جامعه معاصر ایران است. این پژوهش با رویکرد کیفی و روش تحلیل مضمون انجام شد. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ۲۳ نفر از روحانیون جوان ساکن تهران گردآوری شد. نمونه‌گیری به صورت هدفمند انجام شد و مصاحبه‌ها تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار NVivo نسخه ۱۲ استفاده شد. مضامین اصلی و فرعی بر پایه کدهای باز سازمان‌دهی و دسته‌بندی شدند. تحلیل داده‌ها منجر به شناسایی سه مقوله اصلی شامل: «فشارهای تعارض نقش»، «راهبردهای مقابله‌ای»، و «پیامدهای تعارض نقش» شد. زیرمقوله‌هایی همچون تعارض وظایف دینی با خواسته‌های اجتماعی، ناتوانی در هویت‌یابی، بازتعریف نقش، فرسودگی شغلی، و تغییر سبک تبلیغ، از تجربه زیسته شرکت‌کنندگان استخراج شد. همچنین مشخص شد که برخی از روحانیون با سکوت، برخی با انعطاف تاکتیکی، و برخی دیگر با نوسازی درونی نقش، به این تعارضات واکنش نشان می‌دهند. تعارض نقش در روحانیون جوان، پدیده‌ای چندوجهی است که پیامدهای روانی، هویتی و حرفه‌ای گسترده‌ای دارد. بدون بازاندیشی در آموزش، ساختار و سیاست‌های دینی، تداوم این تعارض می‌تواند به کاهش مشروعیت و کارآمدی نهاد روحانیت در جامعه مدرن منجر شود.

کلیدواژه‌گان: تعارض نقش، روحانیون جوان، هویت دینی، اخلاق اجتماعی، روش کیفی، تحلیل مضمون

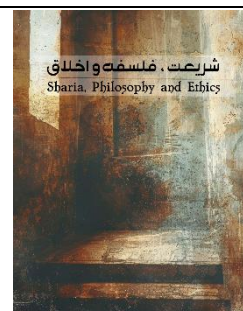
شیوه استناددهی: رضازاده، مهدی، کرمی، لیلا، و صدیقی‌نیا، مجتبی. (۱۴۰۳). تحلیل تجربی تعارض نقش در روحانیون جوان میان نقش دینی و اقتضائات اخلاق اجتماعی. شریعت، فلسفه و اخلاق، ۲(۳)، ۱-۹.

تاریخ ارسال: ۶ مرداد ۱۴۰۳

تاریخ بازنگری: ۱۱ شهریور ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش: ۲ مهر ۱۴۰۳

تاریخ چاپ: ۱۲ مهر ۱۴۰۳

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

An Empirical Analysis of Role Conflict Among Young Clerics Between Religious Duties and Social Ethical Expectations

1. Mehdi Rezazadeh: Department of Economic Jurisprudence, Imam Sadiq University, Tehran, Iran
2. Leila Karami*: Department of Family Law, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran
3. Mojtaba Sedighinia: Department of Islamic Political Philosophy, Imam Sadiq University, Tehran, Iran

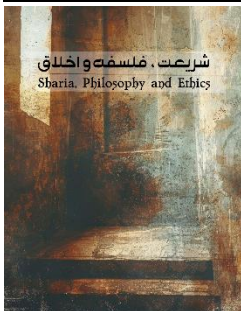
*Corresponding Author's Email: l.karami89@gmail.com

Abstract

This study aims to empirically analyze role conflict among young clerics between religious responsibilities and the ethical expectations of contemporary Iranian society. This research employed a qualitative approach using thematic analysis. Data were collected through semi-structured interviews with 23 young clerics residing in Tehran. Participants were selected purposefully, and interviews continued until theoretical saturation was achieved. NVivo 12 software was used for data coding and analysis. Themes were extracted and organized through open and axial coding processes. Data analysis revealed three major themes: "pressures of role conflict," "coping strategies," and "consequences of conflict." Subthemes included tensions between religious and social expectations, identity fragmentation, redefinition of role, occupational burnout, and shifting preaching styles. Participants responded to role conflict in diverse ways—ranging from passive silence to adaptive flexibility or conscious role reinvention. Role conflict among young clerics is a complex, multidimensional phenomenon with significant psychological, identity-related, and professional implications. Without institutional and educational reform, the persistence of these conflicts may undermine the legitimacy and functionality of the clergy in modern society.

Keywords: *Role conflict, young clerics, religious identity, social ethics, qualitative research, thematic analysis*

How to cite: Rezazadeh, M., Karami, L., & Sedighinia, M. (2024). An Empirical Analysis of Role Conflict Among Young Clerics Between Religious Duties and Social Ethical Expectations. *Sharia, Philosophy and Ethics*, 2(3), 1-9.

Submit Date: 27 July 2024

Revise Date: 1 September 2024

Accept Date: 23 September 2024

Publish Date: 3 October 2024

© 2024 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

در جوامع دینی، روحانیت همواره نقش محوری در هدایت اخلاقی، اجتماعی و فرهنگی ایفا کرده است. این جایگاه ویژه، نه تنها مبتنی بر مرجعیت دینی و دانشی روحانیون است، بلکه به واسطه انتظار جامعه از آن‌ها برای تجسم و الگو بودن در ارزش‌های اخلاقی و دینی نیز تثبیت شده است (Abu-Raiya & Pargament, 2011). با این حال، در دهه‌های اخیر و به‌ویژه در بافت اجتماعی متحول شهری، روحانیون جوان در معرض تحولات چشمگیری قرار گرفته‌اند که ساختار سنتی نقش دینی را با چالش‌های نوینی مواجه ساخته است. این چالش‌ها، اغلب در قالب تعارض نقش ظهور می‌یابند؛ تعارضی که میان وظایف دینی و اقتضائات نوپدید اخلاق اجتماعی ایجاد می‌شود و می‌تواند پیامدهایی عمیق بر کارکرد، هویت و سلامت روانی این قشر داشته باشد.

تعارض نقش زمانی رخ می‌دهد که فرد در اجرای یک نقش اجتماعی، با الزامات متناقض یا ناسازگار مواجه می‌شود و قادر نیست هم‌زمان به همه آن‌ها پاسخ دهد (Kahn et al., 1964). در خصوص روحانیون جوان، این تعارض گاه میان پابندی به آموزه‌های سنتی دینی با واقعیت‌های پیچیده و متغیر جامعه مدرن اتفاق می‌افتد؛ جایی که ارزش‌های فردگرایی، تساهل فرهنگی، برابری جنسیتی، و عرف‌های جدید اجتماعی با برخی تفسیرهای سنتی از دین در تضاد قرار می‌گیرند (Roof, 1999). به بیان دیگر، روحانی جوان ممکن است در جایگاه تبلیغ‌گر سنت‌های مذهبی، با تقاضای جامعه برای نوگرایی، تسامح اخلاقی و مشارکت فعال در فضای اجتماعی دیجیتال مواجه شود، که این امر زمینه‌ساز فشار روانی، سردرگمی هویتی و بازنگری در نقش دینی او می‌شود (Zock, 2006).

برخی پژوهش‌ها نشان داده‌اند که تعارض نقش در میان رهبران دینی با پیامدهایی نظیر فرسودگی شغلی، احساس ناکارآمدی، افت کیفیت ارتباط با مخاطبان و حتی کناره‌گیری از نقش مذهبی همراه است (Frenk, 2001; Chandler, 2009). به‌ویژه در جوامعی که انتظار از روحانیت به‌مثابه الگوی اخلاقی فراتر از افراد عادی است، این فشار مضاعف می‌تواند روحانیون جوان را در معرض بحران هویتی قرار دهد (Thomas, 2012). این بحران زمانی عمیق‌تر می‌شود که ساختارهای نهاد دین، از جمله حوزه‌های علمیه یا مساجد سنتی، در برابر تغییر و بازتعریف نقش‌های دینی مقاومت کنند و فرصت گفت‌وگو و بازتاب تجربیات زیسته را محدود نمایند (Beckford, 2003).

از سوی دیگر، تحولات اخلاقی و ارزشی جامعه نیز تأثیر چشمگیری در شکل‌گیری این تعارض‌ها دارند. مفهوم «اخلاق اجتماعی» که ناظر به نظام ارزش‌ها، هنجارها و انتظارات اخلاقی عرفی در یک جامعه است، در بسیاری موارد با «اخلاق دینی» در تعارض قرار می‌گیرد (Bennett & Nash, 2010). برای مثال، انتظار برای مشارکت فعال روحانی در امور اجتماعی، انعطاف در مواجهه با تفاوت‌های فرهنگی، یا استفاده از زبان نرم و همدلانه در تعاملات عمومی، گاه با تصویر سنتی از واعظ و مرشد مذهبی ناسازگار به نظر می‌رسد. این ناهماهنگی زمینه‌ساز نوعی «دوگانگی اخلاقی» در تجربه زیسته روحانیون جوان می‌شود که اگر به درستی فهم و مدیریت نشود، به بحران مشروعیت در نقش دینی و فاصله‌گیری مخاطبان از نهاد دین منجر خواهد شد (Campbell, 2007).

پژوهش‌های پیشین عمدتاً به مطالعه نقش روحانیون از منظر جامعه‌شناختی، دینی یا فرهنگی پرداخته‌اند، اما به تجربه درونی و روانی آن‌ها، به‌ویژه در زمینه تعارض نقش، کمتر توجه شده است. در عین حال، ادبیات روان‌شناسی نقش و هویت نیز نشان داده است که هویت حرفه‌ای زمانی دچار بحران می‌شود که فرد نتواند میان تصویر درونی از خود و انتظارات بیرونی از نقش، توازن ایجاد کند (Ashforth & Kreiner, 1999). از این رو، مطالعه تعارض نقش در میان روحانیون جوان می‌تواند به شناخت دقیق‌تری از چالش‌های هویتی آنان و نیز آسیب‌شناسی نهاد دین در عصر جدید منجر شود.

افزون بر این، شیوه مواجهه روحانیون با این تعارض نیز حائز اهمیت است. برخی ممکن است به واسطه حمایت‌های غیررسمی (مانند گفت‌وگوهای همدلانه با هم‌لباسان یا بهره‌گیری از فضای مجازی) بتوانند تعارضات را مدیریت و بازتعریف نقش خود را رقم بزنند، در حالی که دیگران ممکن است به انزوا، سکوت یا حتی خروج از نقش حرفه‌ای سوق یابند (Knox, 2002). در این میان، تحلیل تجربه زیسته این افراد و استخراج راهبردهای مقابله‌ای مؤثر، می‌تواند نقش بسزایی در توانمندسازی روحانیت جوان و بازسازی نهادهای دینی ایفا کند.

با توجه به موارد فوق، مسئله اصلی این پژوهش، بررسی و تحلیل تجربی تعارض نقش در روحانیون جوان میان نقش دینی و اقتضائات اخلاق اجتماعی است. پژوهش حاضر بر آن است تا از رهگذر روش کیفی و تحلیل مضمون، به شناسایی ابعاد، پیامدها و راهبردهای مقابله‌ای این تعارض پرداخته و تصویری واقع‌گرایانه از وضعیت کنونی نقش‌آفرینی روحانیون جوان در بستر جامعه ایرانی ارائه دهد. این مطالعه نه تنها به پر کردن خلأهای نظری موجود در این زمینه کمک می‌کند، بلکه می‌تواند زمینه‌ساز سیاست‌گذاری‌های فرهنگی و آموزشی در نهادهای دینی کشور نیز قرار گیرد.

روش‌شناسی

مطالعه حاضر با هدف تحلیل تجربی تعارض نقش در میان روحانیون جوان، میان نقش‌های دینی و اقتضائات اخلاق اجتماعی، با رویکرد کیفی انجام شده است. طراحی پژوهش به صورت کیفی از نوع پدیدارشناسی تفسیری بوده و به دنبال درک عمیق از تجربه زیسته شرکت‌کنندگان درباره نحوه مواجهه با تعارضات نقشی میان الزامات نهاد دین و انتظارات اخلاقی جامعه می‌باشد.

جامعه مورد مطالعه شامل روحانیون جوان (زیر ۴۰ سال) در شهر تهران بود که در نهادهای دینی، مساجد، حوزه‌های علمی یا فعالیت‌های فرهنگی اجتماعی مشغول به فعالیت بودند. نمونه‌گیری به صورت هدفمند انجام شد و با توجه به ملاک‌هایی چون سن، میزان تحصیلات حوزوی، سابقه فعالیت تبلیغی و مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی، ۲۳ نفر به عنوان مشارکت‌کننده انتخاب شدند. انتخاب شرکت‌کنندگان تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت، یعنی زمانی که داده‌های جدید به یافته‌های نو و قابل توجهی منجر نمی‌شد.

گردآوری داده‌ها با استفاده از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته انجام شد. راهنمای مصاحبه شامل سؤالاتی درباره تجربه مواجهه با تعارض نقش، نحوه تفسیر و مدیریت این تعارض‌ها، و تأثیرات آن بر هویت دینی و اجتماعی افراد بود. مصاحبه‌ها به صورت حضوری در محیطی آرام و با رضایت آگاهانه شرکت‌کنندگان انجام شد و میانگین زمان هر مصاحبه حدود ۴۵ تا ۶۰ دقیقه بود.

داده‌های به دست آمده از مصاحبه‌ها، پس از پیاده‌سازی و بازخوانی، با استفاده از روش تحلیل مضمون (Thematic Analysis) تحلیل شدند. در فرآیند تحلیل، ابتدا مضامین اولیه (کدهای باز) استخراج شده و سپس با مقایسه و دسته‌بندی، به مضامین فرعی و در نهایت به مضامین اصلی تبدیل شدند. برای مدیریت و کدگذاری داده‌ها از نرم‌افزار NVivo نسخه ۱۲ استفاده شد. اعتباریابی داده‌ها با استفاده از تکنیک بازبینی مشارکت‌کنندگان، بررسی توسط همکار پژوهشی و مثلث‌سازی منابع انجام شد.

یافته‌ها

مقوله اول: فشارهای تعارض نقش

تعارض میان وظایف دینی و خواسته‌های اجتماعی:

بسیاری از مشارکت‌کنندگان به تضادهای میان وظایف تبلیغی و انتظارات اجتماعی اشاره داشتند. یکی از آن‌ها اظهار داشت: «گاهی در منبر از ما انتظار دارند سخت بگوییم، اما خودشان در عمل دنبال چیز دیگری هستند.» این تعارض باعث سردرگمی در موضع‌گیری‌ها و فشار روانی در تصمیم‌گیری‌ها می‌شود.

محدودیت‌های نهادی در ایفای نقش:

ساختار سنتی حوزه، گاه انعطاف‌ناپذیر و مقاوم در برابر تغییر توصیف شد. یکی از روحانیون بیان کرد: «وقتی بخوای کار متفاوتی انجام بدی، بلافاصله می‌گن خارج از چارچوبه.» این محدودیت‌ها، ابتکار عمل و نوآوری را در بسیاری موارد مسدود می‌کند.

انتظارات متناقض از سوی مردم:

شرکت‌کنندگان به نوعی «کمال‌گرایی بیرونی» از سوی مردم اشاره کردند. به گفته یکی از آن‌ها: «انتظار دارن همیشه خوش‌اخلاق باشی، همیشه کمک کنی، هیچ اشتباهی نکنی. یعنی یه روحانی باید فرشته باشه!» این نوع انتظارات فشاری دوجندان بر عملکرد آن‌ها وارد کرده است.

تجربه فرسودگی شغلی و روانی:

خستگی مزمن، بی‌انگیزگی و اضطراب در بین برخی روحانیون دیده شد. یکی گفت: «حس می‌کنی همیشه زیر ذره‌بینی. بعد از مدتی دیگه انرژی نمی‌مونه.» این تجربه‌ها می‌تواند به مرور زمان به فرسودگی روانی بینجامد.

نبود حمایت‌های روانی و حرفه‌ای:

مشارکت‌کنندگان از نبود فضاهای حمایتی مناسب برای رسیدگی به مشکلات روانی و اخلاقی شکایت داشتند. یکی اشاره کرد: «نه جایی هست که مشورت کنی، نه کسی که درد دلتو بفهمه.» این خلأ منجر به احساس تنهایی مزمن می‌شود.

تضاد در هویت‌یابی فردی و دینی:

تعارض در ساخت هویت شخصی و هویت طلبگی بارها مطرح شد. یکی از مشارکت‌کنندگان اظهار داشت: «گاهی نمی‌دونی واقعاً کی هستی، خودت یا نقشی که باید بازی کنی؟» این مسئله نشانه‌ای از گسست هویتی در بین برخی روحانیون جوان است.

مقوله دوم: راهبردهای مقابله با تعارض نقش

سکوت و انفعال در برابر فشارها:

برخی روحانیون راهبرد سکوت و پذیرش منفعلانه را پیش گرفتند. به گفته یکی از آن‌ها: «ترجیح می‌دم کمتر درگیر شم تا آرامشم حفظ شه.» این رویکرد گرچه در کوتاه‌مدت تنش‌زداست، اما در بلندمدت موجب فرسایش روانی می‌شود.

مدیریت موقعیتی و انعطاف تاکتیکی:

گروهی دیگر با اتخاذ انعطاف در سبک‌های رفتاری سعی کردند با شرایط کنار بیایند. یکی از آن‌ها گفت: «برای یه مسجد یه مدل حرف می‌زنم، برای دانشگاه یه مدل دیگه. مجبورم با فضا تطبیق پیدا کنم.» این تاکتیک‌ها بیانگر هوشمندی اجتماعی در مواجهه با فشار نقش است.

تلاش برای بازتعریف نقش:

برخی از مشارکت‌کنندگان به بازتعریف نقش روحانی در جامعه معاصر اشاره کردند. یکی از آن‌ها بیان داشت: «من بیشتر خودمو یه مربی اجتماعی می‌دونم تا فقط واعظ.» این نگاه جدید به نقش روحانیت، زمینه‌ای برای تطبیق با نیازهای روز جامعه فراهم می‌کند.

بهره‌گیری از حمایت‌های غیررسمی:

مشارکت در گروه‌های مجازی و هم‌اندیشی‌های غیررسمی، نقش مهمی در تخلیه فشار روانی ایفا کرده است. یکی گفت: «یه گروه واتس‌اپی داریم با چندتا طلبه جوون، اونجا راحت حرف می‌زنیم و مشورت می‌گیریم.» این حمایت‌های غیررسمی، حلقه‌های حمایتی مؤثری به وجود آورده‌اند. استفاده از آموزش‌های مکمل:

برخی روحانیون با گذراندن دوره‌های روان‌شناسی یا ارتباط مؤثر، مهارت‌هایی برای مقابله بهتر با چالش‌ها کسب کرده‌اند. یکی گفت: «بعد از دوره مهارت ارتباطی، خیلی بهتر تونستم با نوجوان‌ها ارتباط بگیرم.» این آموزش‌ها به بازسازی نقش حرفه‌ای آن‌ها کمک کرده است. مقوله سوم: تأثیرات تعارض نقش بر کارکرد روحانیون

تضعیف اثربخشی تبلیغ دینی:

برخی شرکت‌کنندگان کاهش تأثیرگذاری تبلیغ دینی را نتیجه مستقیم این تعارض‌ها دانستند. یکی از آن‌ها بیان کرد: «وقتی نمی‌تونی حرف دلتو بزنی یا ازت توقعات غیرواقعیه، دیگه منبر هم اثرش کم می‌شه.» این مسئله از کاهش اعتماد مخاطبان ناشی می‌شود. تغییر در سبک تعامل اجتماعی:

تعدادی از روحانیون به سمت سبک‌های ارتباطی ملایم‌تر و انسانی‌تر حرکت کرده‌اند. یکی اظهار داشت: «قبلاً رسمی و خشک صحبت می‌کردم، الان سعی می‌کنم خودمونی‌تر باشم.» این تغییر می‌تواند پیوند عمیق‌تری با مخاطبان ایجاد کند. بازنگری در مسیر هویتی و شغلی:

تعارض نقش برخی را به سمت بازنگری در مسیر طلبگی کشانده است. یک نفر گفت: «گاهی به ادامه این مسیر شک می‌کنم، فکر می‌کنم شاید بهتر باشه یه مسیر دیگه رو برم.» این مسئله نشان‌دهنده اثر بلندمدت تعارض نقش بر تعهد شغلی است. شکل‌گیری گفتمان انتقادی درونی:

برخی مشارکت‌کنندگان به نقدهای درون‌گفتمانی اشاره کردند. یکی از آن‌ها گفت: «ما باید اول خودمونو نقد کنیم، چرا هنوز با جامعه فاصله داریم؟» این نوع گفتمان نشانه رشد تفکر انتقادی در درون نهاد دینی است. تقویت نگاه چندسطحی به اخلاق اجتماعی:

برخی روحانیون با تفکیک میان اخلاق دینی و اخلاق اجتماعی، به رویکردهای تطبیقی دست یافته‌اند. یکی گفت: «اخلاق امروز جامعه با آنچه در متون دینی هست، تفاوت داره. باید پل بزنی بین این دو.» این نگرش نو، مسیر جدیدی در آموزش اخلاقی باز می‌کند. آسیب‌پذیری روانی و اخلاقی:

برخی از شرکت‌کنندگان تجربه ازخودبیگانگی و ناامیدی را مطرح کردند. یکی بیان کرد: «احساس می‌کنم دیگه اون آدم سابق نیستم، یه چیزی درونم خسته شده.» این مسئله نشانه‌ای از فرسایش روانی درونی است که نیاز به حمایت دارد. تلاش برای پیوند مجدد با جامعه:

علیرغم تعارض‌ها، برخی از روحانیون در تلاش برای احیای ارتباط با مردم هستند. یکی گفت: «سعی می‌کنم در برنامه‌های محلی شرکت کنم، با مردم باشم، نه فقط بالای منبر.» این اقدامات می‌تواند به بازسازی نقش اجتماعی روحانیت کمک کند.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش نشان داد که روحانیون جوان در بافت اجتماعی متحول‌شده امروزی، با نوعی تعارض نقش چندلایه میان الزامات نهاد دین و انتظارات عرفی جامعه مواجه‌اند. مضمون‌های استخراج‌شده از داده‌ها نشان می‌دهد که این تعارض نه تنها ساختاری، بلکه روانی، هویتی و اخلاقی نیز هست. در مقوله نخست، فشارهای ناشی از تضاد وظایف دینی و انتظارات اجتماعی به‌وضوح بر تجربیات روحانیون سایه انداخته بود. آن‌ها از احساس سردرگمی، فرسودگی شغلی، و ناتوانی در هم‌سویی با اقتضائات متنوع اجتماعی سخن گفتند. این یافته‌ها با نتایج مطالعات پیشین درباره تعارض نقش در میان کنشگران دینی هم‌راستا است. برای مثال، Chandler (۲۰۰۹) نشان داد که روحانیون در معرض تعارض بین مسئولیت‌های دینی و انتظارات اجتماعی، دچار فشار روانی و فرسودگی معنوی می‌شوند. همچنین پژوهش Kahn et al (۱۹۶۴) نیز تأکید می‌کند که هرچه انتظارات نقش در یک موقعیت اجتماعی بیشتر مبهم یا متضاد باشد، احتمال بروز تعارض نقش افزایش می‌یابد.

مقوله دوم این پژوهش، راهبردهای مقابله‌ای روحانیون جوان در مواجهه با تعارض نقش بود. تحلیل داده‌ها نشان داد که این افراد با طیفی از شیوه‌های سازگاری، از سکوت و انفعال گرفته تا بازتعریف نقش، تلاش می‌کنند بر فشارها غلبه کنند. برخی از آن‌ها به انزوا یا خودسانسوری روی آورده‌اند، حال آنکه برخی دیگر به‌صورت فعالانه سعی کرده‌اند نقش خود را با مقتضیات اجتماعی تطبیق دهند. این یافته با مطالعه Knox (۲۰۰۲) قابل تطبیق است که نشان داد روحانیونی که از حمایت‌های هم‌تایان و مهارت‌های مقابله‌ای مؤثر برخوردارند، بهتر می‌توانند در برابر تنش‌های نقش مقاومت کنند. در عین حال، Ashforth & Kreiner (۱۹۹۹) نیز نشان می‌دهند که یکی از راهکارهای مهم در مواجهه با تعارض نقش، بازتعریف نقش و تلاش برای هم‌راستا کردن نقش اجتماعی با هویت درونی فرد است؛ راهبردی که در گفته‌های بسیاری از مشارکت‌کنندگان این پژوهش نیز به چشم می‌خورد.

مقوله سوم به پیامدهای تعارض نقش بر کارکرد و هویت روحانیون جوان اختصاص داشت. یافته‌ها نشان داد که این تعارض می‌تواند منجر به کاهش اثربخشی تبلیغ دینی، تغییر در سبک تعاملات اجتماعی، شکل‌گیری گفتمان انتقادی درونی و در برخی موارد، ناامیدی نسبت به نقش حرفه‌ای شود. برخی از مشارکت‌کنندگان از احساس ازخودبیگانگی و بی‌معنایی نقش خود سخن گفتند. این یافته‌ها با نتایج مطالعات Abu-Raiya & Pargament (۲۰۱۱) هم‌راستا است که نشان می‌دهند، تجربه تعارض معنوی و اجتماعی در میان کنشگران دینی می‌تواند منجر به افت سلامت روان، کاهش رضایت شغلی و در مواردی بحران هویت دینی شود. همچنین، Roof (۱۹۹۹) نیز در پژوهش خود بر جامعه روحانیت آمریکایی نشان داده است که فاصله ارزش‌ها میان نسل جدید جامعه و نظام سنتی دینی، عامل کلیدی در احساس انزوا و بی‌اثری روحانیون جوان است.

از دیگر یافته‌های قابل توجه این پژوهش، استفاده از منابع حمایتی غیررسمی از سوی روحانیون جوان بود. گروه‌های هم‌دلی، فضاهای مجازی و گفت‌وگو با هم‌لباسان از جمله منابعی بودند که شرکت‌کنندگان برای کاهش فشار روانی از آن‌ها بهره می‌بردند. این یافته با نتایج پژوهش Campbell (۲۰۰۷) درباره نقش فضاهای دیجیتال در بازتعریف هویت دینی قابل تطبیق است. همچنین، Beckford (۲۰۰۳) تأکید می‌کند که نهاد دین در عصر جدید، بیش از هر زمان دیگر نیازمند بازتعریف نقش‌ها، گفتگو با واقعیت اجتماعی و به رسمیت شناختن تجربیات زیسته کنشگران دینی است؛ مسأله‌ای که در دل گفته‌های روحانیون مشارکت‌کننده در این تحقیق نیز مشهود بود.

در مجموع، یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که تعارض نقش در میان روحانیون جوان، مسأله‌ای چندبعدی و میان‌رشته‌ای است که در آن ساختارهای رسمی دینی، تحولات اخلاقی جامعه، منابع روانی فردی، و راهبردهای مقابله‌ای جمعی نقش دارند. اگرچه برخی از روحانیون جوان توانسته‌اند با بازتعریف نقش و بازسازی ارتباط با جامعه، مسیر خود را تداوم بخشند، اما برخی دیگر درگیر ناامیدی، فرسودگی و تردید در تداوم مسیر حرفه‌ای خود شده‌اند. این وضعیت نشان می‌دهد که بدون مداخلات هدفمند در سطح ساختاری، آموزشی و روانی، نهاد روحانیت در مواجهه با اقتضائات اخلاقی جامعه مدرن، با بحران مشروعیت و کارآمدی مواجه خواهد شد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ گونه تضاد منافی وجود ندارد.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

References

- Abu-Raiya, H., & Pargament, K. I. (2011). Empirically based psychology of Islam: Summary and critique of the literature. *Mental Health, Religion & Culture*, 14(2), 93–115. <https://doi.org/10.1080/13674676.2010.510829>
- Ashforth, B. E., & Kreiner, G. E. (1999). "How can you do it?": Dirty work and the challenge of constructing a positive identity. *Academy of Management Review*, 24(3), 413–434. <https://doi.org/10.5465/amr.1999.2202129>
- Beckford, J. A. (2003). *Social Theory and Religion*. Cambridge University Press.
- Bennett, C., & Nash, R. (2010). Moral competence and spiritual development. *Journal of Moral Education*, 39(1), 71–87. <https://doi.org/10.1080/03057240903528717>
- Campbell, H. (2007). Who's got the power? Religious authority and the Internet. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 12(3), 1043–1062. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00362.x>
- Chandler, D. (2009). Pastoral burnout and spiritual authority. *Journal of Pastoral Care & Counseling*, 63(1–2), 1–11. <https://doi.org/10.1177/154230500906300101>
- Frenk, S. M. (2001). The clergy work stress inventory: Measuring stress and satisfaction among clergy. *Review of Religious Research*, 43(1), 1–17. <https://doi.org/10.2307/3512210>
- Kahn, R. L., Wolfe, D. M., Quinn, R. P., Snoek, J. D., & Rosenthal, R. A. (1964). *Organizational stress: Studies in role conflict and ambiguity*. Wiley.
- Knox, S. (2002). Clergy coping with role conflict and burnout. *Pastoral Psychology*, 50(5), 291–303. <https://doi.org/10.1023/A:1010380612871>
- Roof, W. C. (1999). *Spiritual marketplace: Baby boomers and the remaking of American religion*. Princeton University Press.
- Thomas, S. (2012). *The global resurgence of religion and the transformation of international relations: The struggle for the soul of the twenty-first century*. Palgrave Macmillan.
- Zock, H. (2006). The psychology of religion and the religion of psychology. *Pastoral Psychology*, 55(1), 85–91. <https://doi.org/10.1007/s11089-006-0026-2>